

Afghanistan: Mồ chôn của những đế chế

PGS.TS Nguyễn Phương Mai

ĐH Khoa học Ứng dụng Amsterdam

15/8/2021

Nguồn hình ảnh, AFP

Chụp lại hình ảnh,

Bé 10 tuổi ly tán cùng hàng ngàn gia đình tới Kabul khi Taliban chiếm giữ các thành phố

Vào thời kỳ mùa xuân Ả Rập, tôi dành gần trọn một năm sống ở Trung Đông để tìm hiểu về Hồi giáo. Tôi đã gặp những tín đồ cực đoan, nhìn tự do văn minh phương Tây hay giáo dục cho phụ nữ như những điều tội lỗi. Thậm chí có người coi việc nói chuyện trực tiếp với một cô gái như tôi là điều cấm kỵ, khiến tôi phải hứa sẽ choàng khăn kín đầu. Vừa sợ vừa tò mò, tôi không nén nổi sự ham muốn được lặn sâu hơn vào mê cung tâm lý của những con người này. Đó chính là lý do sau khi xuất bản cuốn "Con Đường Hồi Giáo", tôi đã hứa với độc giả cuốn sách tiếp theo sẽ có tên là: "Đi Tìm Taliban".

Taliban là ai?

Pakistan và Afghanistan tuy chia cắt về ranh giới, nhưng ở cả hai bên đường biên là lãnh thổ sinh sống của người sắc tộc Pashtun. Không gì có thể chia cắt người Pashtun, và không gì có thể đánh bại ý chí quật cường cũng như lòng trung thành với đồng loại

của người Pashtun. Chính vì thế, khi Liên Xô xâm chiếm Afghanistan để bảo vệ chính quyền cộng sản bù nhìn, những người Pashtun trở thành những chiến binh mãnh liệt nhất. Bên cạnh họ, trên khắp lãnh thổ Afghanistan và Pakistan, hàng trăm nhóm vũ trang được Mỹ hỗ trợ để chống lại kẻ thù chung: những người "cộng sản vô đạo".

Khi Liên Xô và chính quyền bù nhìn thua trận và Mỹ buông tay, các nhóm quyền lực này quay sang tranh giành lẫn nhau và đẩy Afghan rơi vào nội chiến. Một trong những nhóm quyền lực này hình thành Taliban (có nghĩa là người đi học hay sinh viên). Nhóm khởi đầu với 50 sinh viên người Afghan đang tị nạn tại Pakistan với tham vọng thiết lập lại trật tự dựa trên sự nghiêm khắc của tôn giáo. Hành động đầu tiên của họ là giải cứu 2 bé gái bị quan chức địa phương gọt đầu hãm hiếp và một bé trai bị đe dọa cưỡng bức. Taliban bắt kẻ có tội đền tội theo luật Hồi giáo. Trong bối cảnh các nhóm quyền lực bắn giết lẫn nhau, nhiều người thấy vui mừng khi Taliban phần nào đem lại sự ổn định và công bằng.

Tuy nhiên, mặt trái của ổn định và công bằng là cực đoan và tàn khốc. Chính quyền ngăn ngừi của Taliban khiến cả thế giới rung mình. Ăn cắp sẽ bị chặt tay. Tội ngoại tình bị ném đá đến chết. Âm nhạc, múa hát và giải trí bị cấm hoàn toàn. Đàn ông buộc phải để râu, phụ nữ ra đường buộc phải che hết cả mặt mũi, chỉ được nhìn qua một lớp vải đen thưa. Có những cô gái bị bắt quả tang đi cùng đàn ông không phải người nhà bị đánh cả trăm roi. Phụ nữ chỉ có quyền được làm việc trong bệnh viện, điều này khiến hàng triệu trẻ em gái không được đến trường và hàng trăm trường học phải đóng cửa.

Nguồn hình ảnh, Getty Images

Chụp lại hình ảnh,

Vào ngày 15/8 thì Sân bay Quốc tế Kabul là "nơi duy nhất" để rời khỏi đất nước.

Tại sao Mỹ can thiệp?

Sau khi thất bại trong cuộc chiến tại Việt Nam, Mỹ và Liên Xô tiếp tục chiến tranh lạnh bằng những cuộc chiến ủy nhiệm trên lãnh thổ của nước khác. Mục tiêu của Mỹ không gì hơn là trả thù Liên Xô và lấy lại thể diện sau khi phải rút quân khỏi Việt Nam. Chính vì thế, họ cung cấp vũ khí cho các nhóm quân du kích Afghan mà không hề tính toán đến kế hoạch dài hơi sau khi Liên Xô thua trận. Khi những người lính cuối cùng của Liên Xô rời bỏ chiến trường cũng là lúc Mỹ buông bỏ Afghanistan trong tình trạng những nhóm du kích thẳng trận quay ra cắn xé lẫn nhau.

Không phải nội chiến, cũng không phải sự tàn bạo của Taliban khiến Mỹ quay lại nơi đây, mà chính là sự kiện Tháp Đôi bị đánh bom cảm tử. Trùm khủng bố Al-Qaeda chính là do Taliban cứu mang. Khi Taliban từ chối giao nộp Bin Laden, Mỹ tiến quân vào Afghanistan nhưng không bắt được trùm khủng bố. Hắn ta chạy sang Pakistan - đất nước vốn là đồng minh của Mỹ.

Thousands of civilians in Afghanistan and Pakistan have died in the conflict, 2001-21

● 1 = 1,000 victims

Note: Civilian numbers include aid workers/journalists/contractors

Source: Watson Institute for International and Public Affairs, Brown University (All numbers are estimates)

BBC

Chụp lại hình ảnh,

Số người thiệt mạng tại Afghanistan từ 2001 - 2021. Đen là lính Mỹ và quân đồng minh, xanh lá là quân đội, cảnh sát Afghanistan, xanh lam là dân thường, và đỏ là các tay súng Taliban

Kể từ thời điểm đó, các nhóm tàn quân Taliban ở cả hai bên biên giới dần dần gượng dậy, sống dai dẳng, dùng bom cảm tử để phá hoại kế hoạch tái thiết Afghanistan của Mỹ và đồng minh. Hai mươi năm trôi qua, hàng nghìn tỷ đô la đã đổ vào đây, hơn 3,500 binh sĩ đồng minh đã hy sinh, 64.000 binh sĩ Afghan bỏ mạng cùng hàng trăm ngàn dân thường.

Tại sao Taliban vẫn được ủng hộ?

Lời hứa về cuốn sách tiếp theo của tôi được đưa ra khi Taliban đã bị đánh bại. Gương mặt của nữ thần chiến thắng có tên là Malala - cô bé Pakistan 15 tuổi - nhà hoạt động chính trị bảo vệ quyền được đi học bị Taliban ám sát hụt và bị thương nặng ở đầu. Với giải Nobel Hòa Bình, từ cõi chết trở về, cô gái nhỏ đầu trùm chiếc khăn tôn giáo màu đen xuất hiện trước toàn thế giới, tiếng Anh không tỳ vết nói đĩnh đạc như một chính trị gia: "Với một cuốn sách và một cây viết, một bé gái sẽ làm đổi thay thế giới".

Hệt như bao người khác, tôi tan chảy vì Malala và căm ghét Taliban. Sự yêu ghét rõ ràng ấy chỉ bị dập tan tác cho đến khi chính bản thân tôi đặt chân đến Pakistan.

Chụp lại hình ảnh,

Các chiến binh Taliban ở Balkh

Gia đình cứu mang tôi ở Islamabad là một tổ ấm 5 người với ông bố là giáo sư giảng dạy tại một trường ĐH nhỏ. Tối hôm ấy từ trong phòng mình, tôi nghe thấy cô con gái 20 tuổi vừa đi học về khóc nức nở. Cậu em trai đi đón chị từ bến xe trên đường về bị một nhóm cướp chặn đường dí súng vào đầu để trấn lột. Gia đình đã báo cảnh sát nhưng tất cả khẳng định rằng cảnh sát biết rất rõ tội cướp là ai nhưng sẵn sàng làm ngơ. Bên bàn ăn, đôi mắt cậu bé mới 17 tuổi rục lên sự uất ức, căm phẫn và bất lực. Người bố thở dài: "Chính quyền tham nhũng, thối nát. Nếu phải chọn giữa Taliban và cái chính quyền tồi tệ này, tôi chọn Taliban. Ít nhất với Taliban, chúng tôi có thể đòi lại sự công bằng".

Tại những vùng bị tái chiếm đóng và quân chính phủ thua chạy, Taliban tuyên bố họ đã thay đổi không còn cực đoan như trước. Ví dụ, các bé gái giờ đã được đi học dù những lớp học chỉ dạy kinh Quran. Cộng với sức mạnh của tôn giáo, Taliban với khuôn mặt của những kẻ ngoan đạo từ chỗ là kẻ thua trận dần dần trở thành một lực lượng chính trị không thể bị tiêu diệt mà buộc phải coi như một đối tác trên bàn đàm phán.

Tại sao? Vì những câu chuyện như đã xảy ra với gia đình cứu mang tôi ở Pakistan: Khi tội ác đã rõ ràng rành rành và quan chức địa phương đứng khoanh tay, Taliban dường như là kẻ cuối cùng có thể đòi lại chân lý, mặc dù việc chọn Taliban đồng nghĩa với lựa chọn một nhà tù. Cuối cùng, trong cơn uất ức, tức nước không vỡ được bờ, khát khao trả thù đã mạnh hơn sự đe dọa mất tự do.

Nguồn hình ảnh, Reuters

Chụp lại hình ảnh,

Cuộc xung đột Afghanistan đã trở thành cuộc chiến dài nhất của Mỹ

Afghanistan: Mồ chôn của những đế chế

Vào thế kỷ thứ 19, Afghanistan là một vùng đất hiểm trở với hơn 20.000 cộng đồng làng xã nhỏ lẻ sống tách biệt nhau như những vương quốc tí hon. Cái vùng đất bao la, nghèo đói, không tài nguyên, không cửa biển ấy nằm giữa Nga và Ấn Độ - khi đó là thuộc địa của Anh. Cả Anh và Nga đều lo lắng kẻ kia sẽ dùng Afghanistan làm bàn đạp để tấn công. Nỗi sợ hãi ấy khiến Anh đem quân vào Afghanistan và sau hai cuộc chiến, phải rút lui với thảm bại.

Vào thế kỷ 20, Afghanistan và trở thành mồ chôn của đế chế thứ hai: Liên Xô. Những người cộng sản vì quá lo sợ chính quyền thân cộng tại Afghanistan bị suy yếu đã đem quân vào đây sau một cuộc chính biến. Từ vị thế của kẻ giật dây, Liên Xô trở thành kẻ xâm lược vô đạo trong con mắt những nhóm du kích mujahideen.

Người Liên Xô không hề biết sự thật về cuộc chiến đã lấy đi 15.000 sinh mạng chiến binh Xô Viết. Khi một nhà báo Liên Xô sang Afghanistan viết bài, ông chỉ được chụp những bức ảnh đẹp để thanh bình trong khi cách đó 20 mét là máu đổ. Nhìn những chiếc hòm chôn chồng chất lên nhau, ông được cho biết đó là nơi chứa "những khối thịt đã không dùng được nữa". Quan tài của binh sĩ tử trận được hàn kín và chở về cho gia đình của họ trong bí mật.

Vào thế kỷ 21, như chúng ta đang chứng kiến trong những ngày qua, Mỹ và đồng minh hối hả rút quân trong khi Taliban theo thế chẻ tre lần lượt chiếm cứ từng thành phố, đẩy hàng trăm nghìn người dân hoảng loạn chạy trốn, tạo ra một cơn khủng hoảng tị nạn lớn lên tính theo giờ. Afghanistan lại một lần nữa trở thành nơi các đế chế đem quân tới trong hiên ngang và thoát thân trong màu cờ chiến bại.

Nhiều nhà bình luận cho rằng Trung Quốc sẽ thế chân và trở thành đế chế thứ tư thử sức với mảnh đất khắc nghiệt này. Giàu có, khôn khéo, thực dụng, và cùng tư tưởng độc tài, liệu Trung Quốc có khiến Taliban bỏ qua việc quốc gia này cũng là những người "cộng sản vô đạo" và có lịch sử không mấy nhân từ với người Hồi giáo ở Uighur?

PGS.TS Nguyễn Phương Mai làm việc tại ĐH Khoa học Ứng dụng Amsterdam, Hà Lan, với chuyên môn quản trị đa văn hoá kết hợp với kiến thức thần kinh não bộ (neuroscience). Bài viết thể hiện quan điểm riêng của tác giả.

<https://www.bbc.com/vietnamese/world-58224676>